

ท่านวิสาขอุบาสก ต้องการทดสอบคุณธรรมของอดีตภรรยา
จึงเป็นที่มาของพระสูตรนี้
ว่าด้วยการสนทนาธรรมเพื่อให้เกิดปัญญา

[๕๐๖] วิสาขอุบาสกครั้นนั่งแล้ว ได้ถามธรรมทินนาภิกษุณีว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พระ-
*ผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายะ สักกายะ ดังนี้ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายะ?

ธรรมทินนาภิกษุณีตอบว่า ดูกุรวิสาขะผู้มีอายุ อุปาทานชั้น ๕ คือรูปปาทานชั้น ๑
เวทูปาทานชั้น ๑ สัณฺญูปาทานชั้น ๑ สังขารูปาทานชั้น ๑ วิญญาณูปาทานชั้น ๑ อุปาทาน
ชั้น ๕ นี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายะ.

ธรรมอะไรเรียกว่าสักกายะ?

สักกายะ คือกองรูปนามที่ปรากฏโดยความเป็นปรมัตถ์ หรือหมู่ชั้น ๕ ที่ปรากฏโดย
ความเป็นปรมัตถ์

แต่ไม่ปรากฏต่อสัตว์ทั้งหลาย โดยความเป็นปรมัตถ์ ปรากฏต่อสัตว์ทั้งหลายเป็นสัตว์
บุคคล อตตาดัตตวน ทั้งๆที่เป็นสภาวะธรรมเป็นปรมัตถธรรม

อุปาทานชั้น ๕ ประการ

๑. รูปปาทานชั้น ๑ อุปาทานชั้น ๑ คือรูป
๒. เวทูปาทานชั้น ๑ อุปาทานชั้น ๑ คือเวทนา
๓. สัณฺญูปาทานชั้น ๑ อุปาทานชั้น ๑ คือสัณฺญา
๔. สังขารูปาทานชั้น ๑ อุปาทานชั้น ๑ คือสังขาร
๕. วิญญาณูปาทานชั้น ๑ อุปาทานชั้น ๑ คือวิญญาณ

สักกายะ ไม่เหมือน สักกายทัญญู

สักกายทัญญู คือความเห็นผิดที่ไปยึดมั่น รูป เวทนา สัณฺญา สังขาร วิญญาณ ว่าเป็นเรา

พระโสดาบันทั้งหลายท่านละสักกายทัญญูได้แล้ว แต่ท่านยังมีสักกายะ คือยังมีชั้น ๕ อยู่
ละความเห็นผิดในชั้น ๕ แล้วแต่ยังต้องบริหารจัดการชั้น ๕ อยู่

วิสาขอุบาสก ชื่นชม อนุโมทนา ภาสิตของธรรมทินนาภิษุณีว่า ถูกละพระแม่เจ้า ดังนี้ แล้ว ได้ถามปัญหาต่อไปว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายสมุทัย สักกาย-
*สมุทัย ดังนี้ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่าสักกายสมุทัย?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ตัณหาอันทำให้เกิดในภพใหม่ สหระคตด้วยความกำหนดยินดี เพลิดเพลินยิ่ง ในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ตัณหานี้แล พระผู้มีพระ-
*ภาคตรัสว่า สักกายสมุทัย.

ธรรมอะไรเรียกว่าเหตุเกิดของสักกายะ (สักกายสมุทัย) ?

ตัณหา ๓

๑. กามตัณหา ความยินดีพอใจใน สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมารมณฺ์ ที่น่าปรารถนา น่า
ใคร่ น่าพอใจ **องค์ธรรม คือ ตัณหา**

๒. ภวตัณหา ความยินดีพอใจใน สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมารมณฺ์ ที่เป็นไปกับความเห็น
ว่าเที่ยง ปรารถนา ภพ ปรารถนาวิภวภูจะ ปรารถนาให้มั่นคง **องค์ธรรมคือ ตัณหา + สัสสตทิฏฐิ**

๓. วิภวตัณหา ความยินดีพอใจใน สี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ัมมารมณฺ์ ที่เป็นไปกับความ
เห็นว่าขาดสูญ **องค์ธรรมคือ ตัณหา + อจเจททิฏฐิ**

เวลาเจอพระสูตรที่กล่าวแค่ตัณหา ฟังรู้ว่าพุทธดำรัสยังมีส่วนเหลือ...

ท่านธรรมทินนาตอบในฐานะว่าตัณหาเป็นด้านหน้า

เบื้องหลังของตัณหาคือทิฏฐิ อวิชชา กรรมที่นำเกิดในวิภวภูจะ เช่นเจตนากรรมใน
อกุศล๑๒ เจตสิกที่ประกอบ๒๗ เจตนากรรมใน โลกียกุศลจิต ๑๗ เป็นต้น เจตนา
กรรมเหล่านี้เป็นตัวสร้างชั้นธัมมขันธ์มา **อวิชชา อุปาทาน สังขาร กรรม**

แม้แต่กุศลทั้งหลาย ทาน ศีล สมถกรรมฐาน แม้แต่วิปัสสนากรรมฐานหากเป็นไป
เพื่อวิภวภูจะก็จัดเป็นสมุทยสังขจะทั้งหมด (บางคนเจริญวิปัสสนาไม่ได้เพื่อออกจาก
ทุกข์)

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธ สักกายนิโรธดังนี้ **ธรรมอะไร** ที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธ?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ความดับด้วยความคลายกำหนดไม่มีเหลือ ความสละ ความสละคืน ความปล่อย ความไม่พัวพัน ด้วยตัณหานั้น นี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธ.

ธรรมอะไรเรียกว่าความดับแห่งสักกายะ?

ความดับโดยสิ้นเชิงด้วยอริยมรรค โดยไม่มีส่วนเหลือ การละวาง การพ้นไป การไม่พัวพัน คือ นิโรธสัจจะ คือ **พระนิพพาน**

 ความดับแห่งสักกายะ

ดับสักกายะ คือดับรูปขันธ์ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ เป็นสภาวะที่ “ดับกระแสชีวิต” โดยสิ้นเชิงไม่มีการดำเนินสืบต่ออีกต่อไป เรียกว่า “ นิโรธ | นิพพาน | วิมุต | วิเวก (สละกิเลส + สละขันธ์)

- ๑.กิเลสดับชั่วคราว “ตถังคนิพพาน”
- ๒.ละกิเลสด้วยการข่มไว้ “วิฆัมภนนิพพาน”
- ๓.ละกิเลสอย่างเด็ดขาด “สมุจเฉทนิพพาน”
- ๔.ละกิเลสด้วยการเสวยผล “ปฏิบัติสัสตินิโรธ”
- ๕.สภาวะที่สละและวางกิเลสอย่างแท้จริง “นิสสรณนิพพาน”

สักกายะ เป็นทุกขสัจจะ
สักกายสมุทัย เป็นสมุทขสัจจะ
สักกายนิโรธ เป็นนิโรธสัจจะ
สักกายนิโรธคามินีปฏิปทา เป็นมรรคสัจจะ

- วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธคามินีปฏิบัติ สักกายนิโรธคามินีปฏิบัติ ดังนี้ ธรรมอะไรที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธคามินีปฏิบัติ?
- ธ. อภิธรรมสมาธิ อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ วาจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ความเพียรชอบ ๑ ความระลึกชอบ ๑ ความตั้งใจไว้ชอบ ๑ นี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สักกายนิโรธคามินีปฏิบัติ.

ธรรมอะไรที่ดำเนินไปเพื่อดับสักกายะ ?

อริยมรรคมีองค์ ๘

๑. สัมมาทิฐิ ความเห็นถูกต้อง คือเห็นในอริยสัจ ๔
๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริถูกต้อง คือดำริในกุศลสังกัปปะ
๓. สัมมาวาจา การกล่าววาจาที่เส้นจากวจีทุจริต ๔
๔. สัมมากรรมันตะ การกระทำที่เว้นจากกายทุจริต ๓
๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพที่เว้นจากวจีทุจริต ๓ มโนทุจริต ๔
๖. สัมมาวายามะ ความเพียรในสัมมัตถาน ๔
๗. สัมมาสติ ระลึกในสติปฏิฐาน ๔
๘. สัมมาสมาธิ ตั้งมั่นในฉันทัง ๔

มรรคสังจะ ต้องเป็นมรรคเบื้องต้นปลายที่ไปประชุมในอริยมรรค

ถ้าเป็นมรรคเบื้องต้นไม่จัดเป็นมรรคสังจะ แต่จัดเป็นทุกขสังจะ ควรรอบรู้ ควรกำหนดรู้

เวลาสติกำหนดหมายในกาย เวทนา จิต ธรรมะแล้ว

ตัวสติก็ต้องถูกกำหนดด้วย เพราะอยู่ในฐานะเป็นทุกขสังจะ ควรรอบรู้ ควรกำหนดรู้

ไม่เช่นนั้นจะไปสำคัญว่าสติเป็นเรา ปัญญาเป็นเรา ความเพียรเป็นเรา

สมาธิที่เกิดขึ้นเป็นอดีตตัวตนของเรา

แท้ที่จริง สติ ปัญญา ความเพียร สมาธิ ที่กำลังเกิดขึ้นนี้จัดอยู่ในสังขาร

ขันธ เป็นอุปาทานขันธด้วย เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น ต้องกำหนดรู้ต้อง

รอบรู้ อุปาทานจึงจะไม่เข้าไปยึดมั่น

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า อุปาทานกับอุปาทานชั้นทั้ง ๕ เป็นอันเดียวกัน หรืออุปาทานเป็นอย่างอื่นจากอุปาทานชั้นทั้ง ๕?

ธ. ดุกรวิสาขะผู้มีอายุ อุปาทานกับอุปาทานชั้นทั้ง ๕ หาใช่อันเดียวกันไม่ อุปาทานเป็นอย่างอื่นจากอุปาทานชั้นทั้ง ๕ ก็หาใช่ไม่ ความกำหนดพอใจในอุปาทานชั้นทั้ง ๕ เป็นอุปาทาน ในอุปาทานชั้นทั้ง ๕ นั้น.

อุปาทานกับอุปาทานชั้น เป็นอันเดียวกันหรือไม่?

🌸 ”อุปาทาน” กับ “อุปาทานชั้น๕” “ทั้งไม่เป็นอันเดียวกัน ทั้งไม่ต่างกัน”
อุปาทาน ได้แก่

๑. กามอุปาทาน ยึดมั่นยินดีพอใจในกาม โลกะเจตสิก

๒. ทิฏฐุปาทาน ยึดมั่น ในความเห็น ทิฏฐิเจตสิก

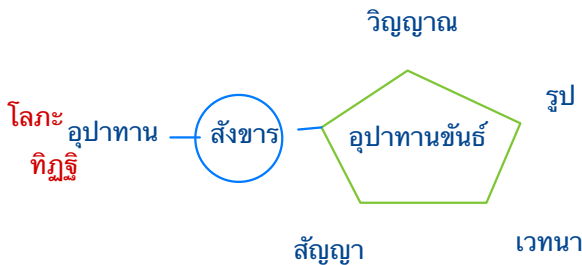
๓. สीलลัพตูปาทาน ยึดมั่นข้อปฏิบัติ วัฒนธรรมประเพณี ทิฏฐิเจตสิก

๔. อัตตวาทุปาทาน ยึดมั่นในชั้น๕ว่าเป็นอัตตาดัตถัน ทิฏฐิเจตสิก

❁ ขยายความ

อุปาทาน คือ “โลกะ กับ ทิฏฐิ” เป็น “สังขารชั้น๕” เป็นหนึ่งในชั้น๕

อุปาทานชั้น๕ คือ ชั้น๕ทั้งกอง ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน

[๕๐๗] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็สักกายทิฏฐิมีได้อย่างไร?

ธ. ดูกริวาสะผู้มีอายุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สติบใน โลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยะไม่ฉลาด ในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้ฝึกในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัปปุรุษ ไม่ฉลาด ในธรรมของสัปปุรุษ ไม่ได้ฝึกในธรรมของสัปปุรุษ ย่อมตามเห็นรูป โดยความเป็นตนบ้าง ตามเห็นตนว่ามีรูปบ้าง ตามเห็นรูปในตนบ้าง ตามเห็นตนในรูปบ้าง ย่อมตามเห็นเวทนา ... ย่อมตามเห็นสัญญา ... ย่อมตามเห็นสังขารทั้งหลาย ... ย่อมตามเห็นวิญญาน โดยความเป็นตนบ้าง ตามเห็นตนว่ามีวิญญานบ้าง ตามเห็นวิญญานในตนบ้าง ตามเห็นตนในวิญญานบ้าง อย่างนี้แล สักกายทิฏฐิจึงมีได้.

สักกายทิฏฐิมีได้อย่างไร?

ปุถุชนใน โลกนี้ ที่ไม่มีความรู้
ไม่ได้พบพระอริยะ
ไม่ฉลาดอบรมแล้ว ในธรรมของพระอริยะ
ไม่ได้พบสัปปุรุษ
ไม่ฉลาดอบรมแล้ว ในธรรมของสัปปุรุษ
จึงพิจารณาเห็นชั้น๕ว่าเป็นอัตตาดำตัน

อโยนิโสมนสิการ

ทั้งหมดเป็นกระบวนการความเข้าใจผิดในรูปขันธ์เป็นต้น ความจริงคือ “อัตตา”ไม่มีอยู่จริง “รูป” มีอยู่จริง คือ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ เป็นต้นมีอยู่จริง แต่เราคืออัตตาไม่มีจริง เป็นสิ่งสมมุติขึ้นมา

ดังนั้นอัตตาไม่ต้องไปละ เพราะมันไม่มีอยู่แล้ว
ให้พัฒนาปัญญาขึ้นมาเห็นความเป็นจริงก็พอ

รูปกับอิตาลีไม่เหมือนกัน เหมือนดอกไม้ไม่ใช่กลิ่น กลิ่นไม่ใช่ดอกไม้ ทั้งสอง
อย่างไม่เหมือนกัน แต่กลิ่นมีอยู่ในดอกไม้
อิตาลีหาทุกาพานไปสำคัญว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอยู่ในเรา

เห็นอิตาลี เห็นเราอยู่ในรูป เราอยู่ในเวทนา เราอยู่ในสัญญา เราอยู่ใน
สังขาร เราอยู่ในวิญญาณ
ทับทิมไม่ใช่ผอบ ผอบไม่ใช่ทับทิม ทั้งสองอย่างนี้ไม่เหมือนกัน
แต่ทับทิมอยู่ในผอบ เราจึงสำคัญว่าอิตาลีอยู่ในรูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ

ถ้าเป็นอิตาลีต้องบังคับได้ ต้องกำกับได้ว่า ผมอย่าหงอก ฟันอย่าหัก หนงอย่าเหี่ยว
สรระอย่าไค้งงอ
เพราะมันเป็นอนัตตา เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่สามารถบังคับได้

ไปสำคัญว่า เรามีรูป รูปมีเรา เรา
อยู่ในรูป รูปอยู่ในเรา
เหมือนคิดว่ามีต้นไม้แล้วต้องมีเงา

คำว่าเราไม่มีอยู่จริง เวลาจะละ ละที่ทฤษฎีเจตสิก

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็อย่างไรสักกายทิฏฐิจึงจะไม่มีฯ

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ในธรรมวินัยนี้ ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ฝึกดีแล้ว ในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ฝึกดีแล้ว ในธรรมของสัปบุรุษ **ยอมไม่ตามเห็นรูป โดยความเป็นตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนว่ามีรูปบ้าง ไม่ตามเห็นรูปในตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนในรูปบ้าง ย่อมไม่ตามเห็นเวทนา ... ย่อมไม่ตามเห็นสัญญา ... ย่อมไม่ตามเห็นสังขารทั้งหลาย ... ย่อมไม่ตามเห็นวิญญาณ โดยความเป็นตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนว่ามีวิญญาณบ้าง ไม่ตามเห็นวิญญาณในตนบ้าง ไม่ตามเห็นตนในวิญญาณบ้าง** อย่างนี้แล สักกายทิฏฐิจึงจะไม่มี.

มหาภูตรูป
อุปาทายรูป

ตั้ง โยนิ โสมนสิการ

เจาะเข้าไปเห็นสภาวะธรรมที่เกิดดับตลอดเวลา
ไม่ไปยึดมั่นว่ามีเรา เพราะละคำว่าอัตตาได้ด้วย
ปัญญาที่เข้าไปรู้

อริยมรรคมีองค์ ๘ เป็นสังฆตธรรมหรืออสังฆตธรรม

อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้ชั้นเดียวคือ สังขารชั้น
ถ้าในโสตปาตีตติมรรค จะเกิดได้ต้องอาศัย รูปชั้น เวทนาชั้น สัญญา
ชั้น วิญญาณชั้น เกิดร่วมด้วย จึงเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่ง

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ชั้นธ ๓ (กองศีล กองสมาธิ กองปัญญา) พระผู้มีพระภาค ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ด้วย ชั้นธ ๓.

ธ. ดูกรวิสาขาผู้มีอายุ ชั้นธ ๓ พระผู้มีพระภาคไม่ทรงสงเคราะห์ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ส่วนอริยมรรคมีองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคทรงสงเคราะห์ด้วยชั้นธ ๓ คือ วาจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยศีลชั้นธ ๓ คือ วาจาชอบ ๑ ทำการงานชอบ ๑ เลี้ยงชีวิตชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยศีลชั้นธ ๓ ความเพียรชอบ ๑ ความระลึกรู้ชอบ ๑ ความตั้งใจดีชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยสมาธิชั้นธ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ ทรงสงเคราะห์ด้วยปัญญาชั้นธ.

ปัญญา

- ๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นถูกต้อง คือเห็นในอริยสัจ ๔
- ๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริถูกต้อง คือดำริในกุศลสังกัปปะ

ศีล

- ๓. สัมมาวาจา การกล่าววาจาที่สิ้นจากวจีทุจริต ๔
- ๔. สัมมาภังคะ การกระทำที่เว้นจากกายทุจริต ๓
- ๕. สัมมาอาชีวะ การเลี้ยงชีพที่เว้นจากวจีทุจริต ๓ มโนทุจริต ๔

สมาธิ

- ๖. สัมมาวายามะ ความเพียรในสัมมัตถาน ๔
- ๗. สัมมาสติ ระลึกในสติปัฏฐาน ๔
- ๘. สัมมาสมาธิ ตั้งมั่นในฌานทั้ง ๔

เรื่องสมาธิและสังขาร

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็ธรรมอย่างไร เป็นสมาธิ ธรรมเหล่าใด เป็นนิมิตของสมาธิ ธรรมเหล่าใด เป็นเครื่องอุดหนุนสมาธิ การทำให้สมาธิเจริญ เป็นอย่างไร?

ธ. ดุกรวิสาขะผู้มีอายุ ความที่จิตมีอารมณ์เป็นอย่างเดียว เป็นสมาธิ สติปัฏฐาน ๔ เป็นนิมิตของสมาธิ สัมมปธาน ๔ เป็นเครื่องอุดหนุนสมาธิ ความเสพคุ่น ความเจริญ ความทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้นแหละ เป็นการทำให้สมาธิเจริญ.

ธรรมอย่างไรชื่อว่าสมาธิ?

ภาวะที่จิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว

กองของสมาธิมี ๓ คือสัมมวாயามะ ความเพียร ที่สร้างสรร , สัมมาสติ การระลึก การจับอารมณ์ , สัมมาสมาธิ เอกัคคตา

ตัวสมาธิจริงๆไม่ใช่แค่เอกัคคตา แต่เป็นภาวะที่จิตมีอารมณ์หนึ่งเดียว

ตัวจิตต้องเป็นกุศลจิตด้วย

เวลาจิตเป็นสมาธิตั้งมั่น ไม่ใช่ว่าเกิดแล้วคงอยู่ไม่ดับเลย แต่เป็นจิตที่เกิดดับสืบต่อ ชวนะ ๗ ขณะลงภวังค์แล้วขึ้นสู่วิถีรับ อารมณ์เดิมอย่างติดต่อกันและต่อเนื่อง

ธรรมเหล่าใดเป็นเหตุเกิดของสมาธิ ?

สติปัฏฐาน ๔ กาย เวทนา จิต ธรรม และสติที่เกิดก่อนๆ เป็นเหตุใกล้ของสติ สมาธิที่เกิดหลังๆ และความเพียรที่เกิดหลังๆ

ในพระสูตรนี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นเหตุของสมาธิในอริยมรรค แปลว่าสติปัฏฐาน สมบูรณ์ในอริยมรรค ตอนนั้นมีนิพพานเป็นอารมณ์

ธรรมเหล่าใดอุดหนุนสมาธิ?

สัมมัมปธาน ๔

วิริยะที่สมบูรณ์ที่สุดคือวิริยะในโลกุตตระ คำว่ามรรคสมาธิจะต้องอาศัยสัมมัมปธานในอริยมรรคเป็นตัวอุดหนุน

ความเพียรมี ๓ ระดับ

๑. อารัมภธาตุ เพียรเริ่มต้น บรรเทาความเพียรบ่อยๆ
๒. นิกกมธาตุ ออกจากความเกียจคร้าน
๓. ปรักกมธาตุ บากบั่นมั่นคง ในกุศลธรรม

ธรรมเหล่าใดทำให้สมาธิเจริญขึ้น

ความเสพคุ่น ทำให้เจริญ ทำให้มาก ในธรรมเหล่านั้น หมายถึง ในสติปัฏฐาน คือ กาย เวทนา จิต ธรรมะ มากๆ เข้า ในที่สุดจริงๆ สัมมาสมาธิก็จะไปประชุมในอริยมรรค

คำว่าสมาธิเพิ่ม พลังมากขึ้น แปลว่ามีกำลังใจ จิตระเริง เบิกบานผ่องใส มีสมรรถภาพ มีคุณภาพ มีความสุข เกิดปราโมทย์ ปิติ สุข ไม่เพื่อยไม่เหนื่อย ใฝ่รู้ใฝ่ฝึก หาทางออกได้

[๕๐๙] วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็สังขาร มีเท่าไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ สังขารเหล่านี้ มี ๓ ประการคือ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็กายสังขาร เป็นอย่างไร วจีสังขารเป็นอย่างไร จิตตสังขารเป็นอย่างไร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า เป็นกายสังขาร วิตกและวิจารณ์ เป็นวจีสังขาร สัญญาและเวทนา เป็นจิตตสังขาร.

วิ. ข้าแต่พระแม่เจ้า ก็เหตุไร ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า จึงเป็นกายสังขาร วิตกและวิจารณ์ จึงเป็นวจีสังขาร สัญญาและเวทนา จึงเป็นจิตตสังขาร?

ธ. ดูกรวิสาขะผู้มีอายุ ลมหายใจออกและลมหายใจเข้าเหล่านี้ เป็นธรรมมีในกาย เนื่องด้วยกาย ฉะนั้น ลมหายใจออกและลมหายใจเข้า จึงเป็นกายสังขาร บุคคลย่อมตริกลีย่อมตรองก่อนแล้ว จึงเปล่งวาจา ฉะนั้น วิตกและวิจารณ์ จึงเป็นวจีสังขาร สัญญาและเวทนา เป็นธรรมมีในจิต เนื่องด้วยจิต ฉะนั้นสัญญาและเวทนา จึงเป็นจิตตสังขาร.

กายสังขาร = ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก

เป็นธรรมที่มีอยู่ในกาย เนื่องด้วยกาย หากไม่มีลมหายใจ กายนี้ก็อยู่ไม่ได้

ลมหายใจมีจิตเป็นสมุฏฐาน จิตที่เป็น โลภะ โทสะ โมหะ เกิด ลมหายใจก็จะไม่เสถียร ประดูแต่งกายได้ไม่ดี แต่ถ้ากุศลจิตเกิด ตีล สมာธิ ปัญญาเกิด ลมหายใจก็จะดี ประดูแต่งกายได้ดี แต่ปุถุชนทั่วไปไม่สามารถประดูแต่งกุศลจิตให้เกิดได้ต่อเนื่อง ก็อาศัยการนอนคือการลงภวังค์เป็นการพักผ่อนซ่อมแซมร่างกาย แต่หากเราสามารถทำสมาธิให้เกิดต่อเนื่องได้ ก็ทำให้ร่างกายได้รับการซ่อมแซมจากสมาธิ

วจีสังขาร = วิตก วิจารณ์

บุคคลตริกลีย่อมตรองแล้วจึงเปล่งวาจา

กามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก เป็นปัจจัยแก่การพูดไม่ดี

เนกขัมมะวิตก อพยาบาทวิตก อวิหิงสาวิตก สภาพจิตเหล่านี้จะทำให้วจีสังขาร ประดูแต่งคำพูดที่ดีออกมา

จิตตสังขาร = สัญญา เวทนา

หากเราจำสิ่งไม่ดี เป็นปัญญาสัญญา เวทนาที่ไม่ดี ทำให้จิตเราร้อน วุ่นวาย คิดแต่เรื่องไม่ดี บ่งบอกว่าเราไปจำเรื่องไม่ดีมามาก ทำสภาพจิตทั้งหลายให้เป็นอกุศลได้ง่าย คนที่มีกุศลสัญญาทั้งหลาย ชุตความคิดจะดีและเป็นประโยชน์